

Mjøsa: Rekord- ørretenes hjem

En augustnatt i 1880 ble de to største ørretene vi kjenner til tatt nederst i Gudbrandsdalslågen. Den største var en hunnfisk på tre bismerpund og 20 merker (23 kilo). Norgesrekorden på stang er også fra Mjøsa. 1. november 1981 ble en fisk på 15,3 kilo lurt av en sølvfarget Abu Killer wobblen. I andre enden av snøret sto Robert Torp fra Hamar. Fortsatt svømmer det rekordørreter i Mjøsas mystiske dyp. Fisket de siste årene har vært bedre enn på lenge.

Siste helgen i mai var Johnny Høgli fra Eidsvoll med på det årlige arrangementet Mjøsa Ørretfestival i regi av Hamar Fiskeforening. Vinnerfisken på 10,43 kilo glefset i seg EPS-wobbleren hans utenfor Stangelandet sør for Hamar og er trolig den største ørreten som er tatt på stang i noen norsk innsjø de siste fem årene.

Lars Nilssen

Ørretfestivalen på Mjøsa er omdiskutert da godkjent innveiing foregår på land hvilket betyr at deltagende fisk = død fisk. Norges Trollingforbund vedtok i vinter at ørreter tatt under NM på Mjøsa 2015 var gjeldende i konkurransen selv om de ble satt tilbake.

FISKEHISTORIKK

Fang og slipp er et hett tema blant trollingfiskerne generelt og Mjøsfiskerne spesielt, og det er ikke første gangen båtfiske med stenger har fått skylden for store innhogg i storørretbestanden. Allerede i 1860 var det et aktivt dreggefiskemiljø på Mjøsa. Dette fisket ble i 1870 og 1880-årene så populært at grunneierne langs sjøen og tilløpselvene mente at det truet næringsfisket. I en kongelig resolusjon av 25. mai 1886 fikk Mjøsens Fiskeriforening forbudt dreggefiske, et forbud som varte i hele 22 år.

Dreggfisket var som dagens trolling en egen teknikk som utviklet seg fra dorging med håndsnøre og dødt agn til dorging med en spesiell stang med enda mer særegen snelle og sluker som fortsatt er i bruk. Dreggestanga så dagens lys på 1870-tallet. Den var stutt og stiv (maks 1,5 meter). I begynnelsen var snøret skomakertråd innsatt med linolje med gitarstreng som fortom. dette ble bundet direkte på stanga. Det sier seg selv at patentet før eller siden måtte havne på historiens skraphaug. Store ørreter slet støtt og stadig. Snart ble snørene forlenget og det overskytende viklet på en vinde, som etter hvert ble festet til stanga. Gigantsnella hadde kraftig brems og knarren var så dyp og kraftfull at selv Hardy sine første flusneller høres ut som sopraner i forhold.

Da fisket igjen ble tillatt like før 1. verdenskrig ble roterende devon og skjelsluker, tatt i bruk.

Devonsluken brukes den dag i dag av mange Mjøsfiskere, mens dreggestenger og sneller med skomakertråd er historie.

Før i tiden foregikk dreggefisket kun i lyse sommernetter og sørlig bris måtte det være. I dag er båter ute på Mjøsa i all slags vær. Hvor mange CPUH – Catch Per Unit Effort, eller på norsk: Hvor mange timer du sitter på ræva i båten før en av stengene bøyer seg som var vanlig på dreggfiskets tid vites ikke. I flg. NINA rapport 485 som omhandler fangsthistorikk og vurdering av Mjøsørretens tilstand lå den gjennomsnittlig på 0,11 (9,2 timers fiske per napp) i femårsperioden 1987–1992. Fra 1993 til 1999 hadde den steget til 0,17 (5,8 timer per fisk). I 2000 hadde den et byks til 0,31 og med unntak av året etter, holdt den seg på ca. tre timer per ørret fram til 2005. De siste årene estimeres fangstene på stang i selve Mjøsa til å være et sted mellom 7 og 8 tonn.

REKORDFISKER

Det verserer mange historier om store fisker fra Mjøsa og Lågen, noen mer pålitelige enn andre. Norgesrekordfisken til Robert Torp tatt på dreggfisk i november 1981 har blitt diskutert side opp og side ned på diverse storfiskforum da den oppgitte lengden på 90 cm ikke kan samsvare med en vekt på 15,3 kilo. Allikevel: Den er fortsatt offisiell norgesrekord.

Opplysningene om de to største ørretene noensinne tatt i Norge stammer fra dagboka til fiskeriinspektør Severin Sunde. Onsdag 5. oktober 1938 står følgende å lese: "Lågåsilden har ennå ikke vist seg i noen mengder ved Vingnes. Den 20/8 blev det tatt en ørret i drivgarn i Lågen på 15,5 kg. Det har vært ualminnelig meget ørret i Lågen i år. A. >

Mjøsfakta

Norges største innsjø er 117 km lang og gjennomsnittsdybden er hele 180 meter. På enkelte områder er det mer enn 450 meter ned til bunnen, som dermed ligger flere hundre meter under havet. Men selv om det er salt vann i de nedre vannlagene, er det kun ferskvannsfisk i sjøen, i alt 20 ulike arter. Selv om det finnes premiefisker av de fleste arter, er det ørreten som står i fokus hos de fleste som dypper snøret i Mjøshavet eller tilstøtende elver.

DREGGESTENGER MED DATIDENS STOPSPOLESNELLE: Fiskeutstyret ble brukt til langt ut på 1960-tallet. Bildet er hentet fra bladet «Fiskesport» i 1945

NORGESREKORD-FISKEN FRA 1981: Robert Torp tok ørreten på 15,3 kilo.

Fakta om Mjøsfiske

Årsavkastningen av ørret i Mjøsa er beregnet for flere tidsperioder mellom 1900 og 1986. I perioden 1900–1916 ble årlig avkastning anslått til 3 tonn. I perioden 1950–1969 varierer beregningene mellom 9 og 16 tonn.

På 1970- og 1980-tallet sank årsavkastningen ifølge beregninger til 7,1-10 tonn. Årsaken til svingningene skyldes sannsynligvis utviklingen av mer effektive ørretgarn på 1950-tallet og tiltagende forurensningssituasjon utover 1970- og til dels 1980-tallet. Det er grunn til å tro at årsavkastningen de siste tiårene har steget til 15–20 tonn ifølge fiskere, fangstopplysninger og at fiskeutsettingene fra Hunderfossen settefiskanlegg for alvor kom inn i bestanden i alle årsklasser fra tidlig på 1980-tallet.

Den samlede årsfangsten av disse næringsfiskeriene i Gudbrandsdalslågen i perioden 1900–1960, hvor vannføringsforholdene var upåvirket av Hunderfossreguleringen, varierte derfor mellom 2 og 4 tonn.

Fra 1981 økte antall aktive fiskere i Lågen betydelig fram mot en topp rundt 1993, hvor 25 personer fisket mer enn 50 timer pr. sesong etter hunderørret.

Det gjennomsnittlige årlige oppfiskede kvantum av stangfiskere i perioden 1980–2004 lå rundt 0,2 tonn (årlige variasjoner mellom 0,12 tonn i 1997 og 0,53 tonn i 1993). Årsfangstene fra og med 2005 steg betydelig, og varierte fra 0,44 tonn i 2008 til 1,05 tonn i 2008.

Sæknes blev 30/10.35 meddelt iflg. A Jørstad: På Søndre Jørstad blev det i 1880 fanget en ørret i et nytt drivgarn. Fisken sprenget seg gjennom. Samme natt blev det tatt en med garnmerker av Erik og Anders Bjørnsgård i drivgarn ved Brunlaug Bru. Vekt 3 Bis og 20 merker = 23 kilo. Hun. Den blev risset på innersiden av døren på Brunlaug fiskerbu på Evjudalen, lengde 105 cm, høide 31 cm. Samme natt tok Hans Volden og en mann til en ørret i nærheten på 22 kilo."

LÅGEN

Onsdag 1. april 1964 fikk lokalavisa Dagingen besøk av Albert Strømstad, en av grunneierne langs Gudbrandsdalslågen nedenfor Hunderfossen nord for Lillehammer. Han hadde observert revespor på kryss og tvers mellom isformasjonene nedstrøms demningen som nettopp sto ferdig. Sporene førte mot åpninger og hulrom mellom de sprukne isflakene. Da han tok fenomenet nærmere i øyesyn, så han flere døde fisker fastfrosset under isen. Han fikk lirket fram en av dem, en ørret på 10,5 kilo.

Det går store ørreter opp for å gyte både i elvene Lena og Brumunda, men det er Lågen som er den viktigste motoren for storørretene i Mjøsa. Iflg forskerne hos NINA/Lillehammer har om lag 2/3 av storørreten i Mjøsa sitt opphav her, enten som settefisk eller naturlig reproduert. Allerede i slutten

STORØRRET: Forsker Morten Kraabøl med Hunderørret over ti kilo 20. august 2008. Foto: NINA

SKREV DET NED: Fra dagboka til Severin Sunde hvor Norges største ørreter gjennom tidene er beskrevet.

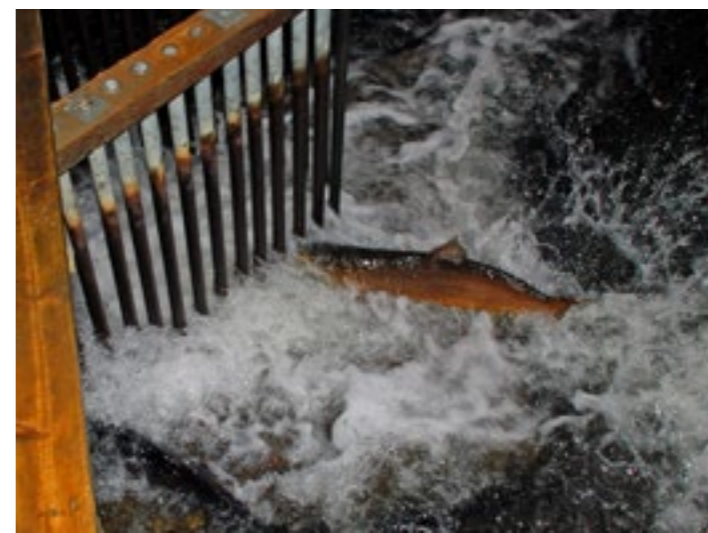
av juni begynner de første fiskene å bevege seg oppover elva mot Hunderfossen, som ble temmet med gigantdemningen på begynnelsen av 1960-tallet.

KATASTROFEN

Konsesjonen til å bruke elva til vannkraftproduksjon ble vedtatt uten krav om minstevannføring. Vinteren 1964 var det tredje året på rad elvestrekningen nedstrøms demningen ble tørrlagt. Isen, som hadde lagt seg på de øverste kulpene mens de fortsatt holdt vann, hadde brukket opp. Det var dette som gjorde katastrofen synlig; først for reven, så for Albert Strømstad.

2. april 1964 hadde lokalavisene i Lillehammerområdet kjempeoppslag om den tragiske avsløringen av massedøden av Hunderørreter som var stoppet og strandet i gyteferden oppover Lågen. De påfølgende dagene ble 500–600 ørret plukket opp fra isen med en gjennomsnittsvikt på 7–8 kg. Bare i en av kulpene ble det tatt 1,8 tonn. Katastrofen var et faktum.

Utbyggingen, mangelen på krav om minstevannføring og økt forurensning var nær ved å utradere verdens største ørreter fullstendig. Hadde det ikke vært for en lekkasje på 50 liter i sekundet, som følge av en sprekkdannelse i demningen den første vinteren den sto ferdig, hadde Hunderørreten vært en saga blott. Før reguleringen 1964 var det

REGULERER VANNSTANDEN: Demningen ved Hunderfossen som sto ferdig i 1964. Foto: Morten Kraabøl

FISKETRAPP: Denne kom på plass i 1966.

knappt noen som fisket med stang etter ørret i de nedre delene av Gudbrandsdalslågen. I årene etter massakren utviklet det seg imidlertid en grotesk fangstkultur på gytefisk i den sterkt regulerte delen av elva. Med den lave vannføringen var både elvedalen og gytefiskene med ett tilgjengelig, og på tross av de enorme mengdene med død fisk som var plukket opp våren 1964, fantes fortsatt flere hundre Mjøsørreter av grovt kaliber som brukte Lågen som gyteelv. Grådighetskulturen bredte om seg hos

lokale fiskere, og de hadde et formål: Kverke mest og størst uansett metode. De bidro til å maksimere krisen kraftkameratene hadde stelt i stand ved å bygge demningen uten fisketrapp eller minstevannføring.

REDNINGSAKSJONEN

Fisketrappa kom på plass i 1966 og regulanten ble pålagt å sette ut settefisk. Hver mai settes 15 000 fettfinneklippet ørretunger med kroppslengde

RADIOMERKET STORØRRET: Denne er fra fisketrappa i Hunderfossen. Foto: Lars Nilssen

mellom 20 og 25 cm, genetisk sett etterkommere av de titalls gytefiskene som fantes da redningsaksjonen ble satt i gang på slutten av 1960-tallet.

10000 av disse blir satt i selve Lågen når de er smolt. Vanligvis lever Hunderørreten sine første fire år i elva før den vandrer nedstrøms og ut i Mjøsa, som en sjørret vandrer fra elva den er født og ut i havet. Ørretene som settes vokser dobbelt så raskt og når smoltstadiumet to år før sine ville fettere og kusiner. Når de settes ut, går de nedstrøms med det samme uten tanke på å etablere seg i elva. I løpet av ett døgn etter omplasseringen fra settfiskanlegget ved Hunderfossen har de funnet veien ut i Mjøsa, og de som overlever turbiner og predatorer svømmer rett inn i krøklestimene som gyter i området rundt Vignesbroa på denne tiden. Hunderørreten er fiskespiser, og den proteinrike dietten gjør at den når kiloen i løpet av den første sommeren. Etter noen år kommer den tilbake til elva for å gyte. Som sjørret og laks tar den ikke til seg næring etter at det begynner å nappe i gonadene og den er gått på elva. Fisket etter Hunderørreter i Lågen er dermed ensbetydende med fiske etter nettopp disse artene og metodene dermed de samme.

REKORD INNEN REKKEVIDDE

I nyere tid er det langt mellom ørreter over ti kilo i Mjøsa. Større enn 15 kilo virker som en umulighet. Men få år tilbake fant forsker Morten Kraabøl v

NINA/ Lillehammer en død ørret som var 107 cm lang. Den veide 14,12 kg da den ble funnet, men hadde vært minimum 17–18 kg da gytevandringen startet. Norgesrekordørreten svømmer garantert rundt i Norges største innsjø, et vann hvor fisket har tatt seg opp de siste fem årene, og antallet størørreter ser ut til å bli flere og flere for hvert år. Hvert år går det nå mellom 500 og 1000 ørreter i mangeloklassen opp gjennom trappa i Hunderfossen, og de som registrerer fiskene beveger knapt på øyelokket om fisken er mindre enn seks kilo. Skal du sette pers på ørret er Mjøsa et av de beste valgene du kan forta deg når det kommer til hvor du bør sette inn støtet.

Bromerte flammehemmere

Smak på ordet. Det strutter av gift og dårlige vibber. I 2003 var plutselig bromradikalene, som frigjøres ved temperaturer like oppunder antenningspunktet, fanger opp elektroner og hindrer en kjedereaksjon i et brannforløp, på alles tunger. De store Mjøsørretene og andre toppredatorer i sjøen avslørte sjokkerende høye verdier av stoffene, som både kan være hormonforstyrrende og særdeles lite heldige for leveren. Synderen ble imidlertid tatt – en konfeksjonsfabrikk på Lillehammer var ansvarlig for betydelig utslipp av griseriet, og i dag kan en trygt spise fisk som tas i Mjøsa.

WOBLERE: Brukt til dorging etter størørret på Mjøsa. Foto: Lars Nilssen

Fiskeregler og fiskekort i Mjøsa og til-løpselvene

Du trenger ikke fiskekort for å fiske i Mjøsa. Men fiskeregler finnes. Trollingfiske er tillatt fra og med 1. mai til og med 30. august og deretter fra 1. oktober til 1. januar. I Furnesfjorden fra rett linje fra Snippsandodden til Steens Kalkbrenneri og nordover er trollingfiske forbudt i perioden fra og med 01. September til og med 30. April. Det er tillatt med inntil fire sluker pr. båt med fri presentasjon. Minstemål på ørret er 50 cm.

I Brumunda som renner ut ved Brumunddal nord for Hamar er det tillatt å fiske fra 1. mai til 1. september. Døgnkortet koster kr 135,-

I Lågen fra Mjøsa og opp til Hølsaundet er fiske tillatt hele året, men ørret er fra 01.09 til 31.05. Ovenfor Hølsaundet er det kun tillatt å fiske med stang fra land og kun i perioden 01.06–31.08. Fra demningen ved Hunderfossen og 255 m nedover til et gult fastmerke ved elva er alt fiske til enhver tid forbudt. Det er fangstkvote på maks fem ørret per sesong per fisker over minstemål 25 cm i Gausa og 30 cm i Lågen. Det oppfordres til å slippe ut igjen ørret som ikke er fettfinneklippet.

I Lena er det fredning fra 10. September til 1. januar. Årskort koster kr 200,-, tredøgnskort kr 80,- og døgnkort kr 50,-.